

Михайло Блехман

Михайло Блехман

Час збирати метафори

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=9742076

Анотація

«Час збирати метафори» – перша україномовна книга канадського прозаїка Михайла Блехмана. Це – збірка понад 30 оповідань, написаних в різні часи та в різних місцях світу, а також ілюстрації – художні світлини Олексія Кузнєцова.

Проза Блехмана – про кохання та про час. Вона метафорична – звідси й назва, що перефразує біблійний вислів «Час збирати каміння». Ця проза орієнтована на читачів, які шукають у літературі не стільки спосіб розважитися, скільки поживу для роздумів. Вона – про життя, і, як і в житті, в ній багато суму й не менше сміху. В цій прозі – спогади, в ній – спроба покаятися в тому, чого не встиг зробити тоді, в минулому, – а точніше – в тому, що не минає. Адже хіба може час минути? Хіба минуле – не назавжди з нами? І хіба наші фантазії не менш реальні, ніж реальність?

Мова для Блехмана – величезна цінність, безцінний дар, отриманий людиною від Творця. Він обожнює грати в слова, грати словами, обігравати значення слів. Обожнює метафори, алітерації, гру з ритмом – все, що робить прозу не менш поетичною, ніж поезія. Блехман не «називає речі своїми іменами», адже художній твір – це не наукова стаття, не газетний нарис, а – в ідеалі – витвір мистецтва.

Содержание

Мольберт	5
Стукіт	10
1	11
2	12
3	13
4	14
5	15
6	16
Потім	17
Ніч у вищому світі	20
Феодосія	23
Дві теми одного оповідання	26
ПРАВДА	31
Кінець ознакомительного фрагмента.	38

Михайло Блехман ЧАС ЗБИРАТИ МЕТАФОРИ

Оповідання

Україні

Мольберт

Знаки запитання ліхтарних стовпів перестали сутулитися й випросталися на знак оклику порожньої ранкової дороги, що веде на північ, до мого озера. Майже безшумно пролетів над озером літак: дивись, куди вже встиг долетіти з тих давніх пір. Мені здавалося, що це саме я запустив його, коли він був усього лише літачком... Лінивий дощ повз, не в змозі світ за очі піти як годиться, і поступово заснув десь у горах, сховавшись за соснами, схожими на свічки, що їх нарешті задули після довгої ночі.

Нова картина, здається, поступово вимальовувалася, – але, як завжди, я не був у ній впевнений і втомився від цієї гнітючої невпевненості. Взявши етюдник, я спустився до мого озера, що нагадує краплю дощу, яка розтеклася по долоні. Перелітний гусак реготнув наді мною і перевів насторожений погляд власника на байдужу до всього тлінного перелітню подругу. Гусак був гарний, віддалено схожий на лебедя, однак виглядав занадто гордовито і цим радикально від лебедя відрізнявся. Не слід вважати своє походження, подумав я, – в тому числі власну гусиність, великим достоїнством, щоб його, врешті-решт, не почали вважати недоліком.

Сівши перед етюдником на улюблену лавку, я зітхнув глибше і почав малювати. Острівець, вода, що застужено хлюпає біля берега, радикулітна верба, що викликає тепле співчуття, качури з блискучими, немов вимиті пляшки, головами, невиспані качки, ялинки, що прибігли сюди з мільйонів новорічних листівок. І хмари, як шматочки цукру в охолодженому чаї, не розчиняються в холодному ранковому озері.

Чим довше я писав мою картину, тим більше побоювався, що вона вийде не такою, як я замислив, що їй бракуватиме одного-єдиного штриха – або мазка – останнього, вирішального, штриха-крапки. Щоб глядачі побачили моє озеро так, як хотів я, і не сказали б те, що завжди кажуть: мовляв, так не буває і на моїй картині все – неправда.

– Ваш хлопчик полюбляє метафори, – сказав хтось за спиною, оцінюючи написане.

– Дівчинка, – машинально відповів я і обернувся.

Дивно, що раніше я їх не помічав. Двоє художників, один дещо старший, сиділи за мольбертами. Їхні картини перешіптувалися, як шепоче, шелестить, шарудить жовтневе листя. Картини були несхожі, як дві краплі води, і це робило їх схожими – немов ті ж дві дощові краплі. Я легко зрозумів їхню мову, хоча, на перший погляд, вона не була моєю. Правда, іноді знання мови недостатньо, щоб зрозуміти: адже якщо знаєш мову, очікуєш почути знайомі слова і фрази, – а це, на жаль – чи на щастя? – не завжди відбувається. Я відклав пензель, але молодший сказав:

– Якщо ви прийшли на це озеро, пензля відкладати не можна.

Він знову подивився на мою картину і схвально промовив, звертаючись до колеги:

– Виходить несхоже...

Я не встиг образитись, як старший додав – неквапливо й переконливо:

– Згоден, потрібно віддати автору належне. На щастя, він не намагається відрізнитися або походити.

Молодший привітно кивнув мені, ставлячи крапку, хоча я сподівався, що – краще – кому:

– Намагатися бути несхожим або схожим – це фактично одне й те ж, друже. Продовжуйте уникати обох спокус.

Я зрадів новому знайомству, взяв відкладений на мить пензель і сказав перше, що спало на думку, щоб підтримати розмову:

– А я вас тут раніше чомусь не бачив...

Старший теж посміхнувся і кивнув:

– Потрібні були взаємні зусилля.

Ми розсміялися. Сонце тим часом вийшло в люди і глевким круглим шматочком тіста повисло над острівцем. Ранкове світло було кольору не зовсім дозрілого апельсину. Господар острівця, бобер, вибрався на сушу й поправив вуса.

– Ви правильно визначили вік героїні, – похвалив я моїх нових друзів. – Втім, шкода: я хотів розгадати цю загадку для глядача пізніше. Бажано – в самому кінці картини – коли знайду завершальний штрих.

– Ви вже майже знайшли його, – відповів молодший. – Озеро на вашій картині бачить дівчинка чи хлопчик: воно виглядає як крапля, що розтеклася на долоні.

– Якби дивився я, воно б розтеклося сльозою по щоці, – несумно, але й не дуже весело зауважив старший.

Молодший задумливо затягнувся сигаретою, не помічаючи попелу, що падає з неї пожухлим кленовим листям на почервонілі схили гір.

– Найменше, – подумав я вголос, радячись з ними, – на деталі звертають увагу ті, хто так само неуважний до цілого. В результаті деталі не складаються в ціле, а ціле перетворюється в незначну деталь, яким би важливим не був задум.

– Задум самий по собі не може слугувати виправданням результату, – з відстороненою іронією зауважив старший з художників. – Головне – дізнатися і розповісти правду, якою б фантастичною вона не виглядала, і уникнути фантастики, якою б правдивою не здавалася вона.

– Іноді, – поскаржився я, – фантастика виглядає такою простою, що зрозуміти її більш ніж непросто...

І додав, подумавши:

– Хоча складність у тому, що глядачі найчастіше бажають отримати замість правди – фантастично незрозумілу їм фантастику, котра виглядає спокусливо правдивою.

Мій літак все летів над озером, ми дивилися на нього і думали кожен про своє, але, по суті, про одне й те ж: про те, що зараз хтось, напевно, дивиться на нас з ілюмінатора і мріє спуститися сюди і пожити хоча б тиждень на бобровому острові, – але літак не зупиняється і пролітає геть.

– Чому ж, – спитав я, звертаючись до молодшого з художників і вдивляючись у його полотно, – у вас на картині наш острів не в озері, а в морі?

Він знову затягнувся і сказав сумно:

– Коли летиш на південь, всі озера зливаються в океан...

За своєю звичкою обов'язково заперечити, особливо тим, з ким згоден, я хотів заперечити, що на морському острові пристойний – а наш був явно пристойний – бобер не прожив би й тижня, – але згадав про важливіше і поділився з ними:

– Я в дитинстві більше за все любив їздити на південь...

– От бачите, – підтвердив старший, – ми всі з півдня: і цей гусак, і ми з вами, і літак, що летить додому, і світло кольору дозрілого помаранча.

Бобер закінчив ранковий туалет, примружився, кинув на нас оцінючий погляд і, не знайшовши нічого вартого уваги, плюхнувся в воду по невідкладних справах. Ошелешена качка злетіла куди очі дивляться, обурено крикаючи на бобра і – розчаровано – на пляшкового селезня, що не спромігся захистити її.

– Втім, – продовжив я, дивлячись на картину старшого з художників, – можливо, їхню нелюбов до правди можна пояснити об'єктивними причинами? Ось, наприклад, – але тільки наприклад, – ця ваша картина. Їй теж, здається, бракує останнього штриха: тут повідомляють якусь таємницю, але ви не знаєте, яку саме, і хочете, щоб цю загадку розгадали глядачі. Я спробую знайти її – для вас, щоб ви зробили останній штрих. От тільки якби ви сказали, що розгадку таки знайти можна і що вона – єдина, шукати було б легше.

Художники презирнулися.

– Ви говорите як автор, – підбадьорив мене старший.

– Ні-ні! – заперечив я. – Я говорю як глядач – як ваш глядач! Хіба ви пишете цю картину не для мене?

Молодший знову затягнувся безкінечною цигаркою. Старший з художників відповів задумливо:

– Я пишу картини для себе...

Молодший додав:

– Це необхідна умова того, щоб написати картину, яка по-справжньому зацікавить не тільки автора і буде правдивою. Втім, недостатня...

Старший продовжив:

– Ви хочете, щоб я сказав, чи є розгадка? Але ж картина на те й картина, щоб мовчати. У цьому її призначення.

– Призначення ж автора, – сказав молодший, – передати призначення картини.

– А ви не пробували... – почав я і мало не втратив дар мови від власної сміливості, – ви не пробували писати не фарбами, а... словами?

Митці не заперечили проти моєї ідеї.

– Істотної різниці немає, – відповів молодший. – Якщо картина написана словами, дописати її фарбами надається глядачеві.

– І вже від нього залежить, – запально додав я, – чи зуміє він бути достатньою мірою художником, щоб впоратися з цим завданням, інакше художник перетвориться з художника на глядача – власної картини.

Мені захотілося розвинути цю думку, але тут з кролячої нірки виліз, настороживши вуха, чи то кролик, чи то заєць.

– Найогидніша істота, – скривився молодший. – Люди хоча б різноманітні, їх можна писати нескінченно, не повторюючись жодним штрихом, а ці нудотні створення – всі на одне обличчя, – якщо це взагалі можна назвати обличчям.

– Дуже неестетичний та сірий, – погодився його колега. – У нього геть відсутній прихований план. Вдячний за солідарність, колега, але все ж ваша оцінка надто вже сувора.

Молодший гидливо поморщився і, намагаючись не дивитися на кролика, щось поспішно накидав на своєму полотні, немов позбавляючись від неприємного відчуття. Старший запитав дбайливо:

– Невже кролик і справді може справляти таке сильне враження?

– Дразлива перевага вух над обличчям, – вимовив його колега, не відриваючись від мольберта. – Але, принаймні, він може дати сюжет для невеликої картини. Дуже йому за це вдячний.

Заєць навіть вухом не повів. Він вийняв з жилетної кишеньки годинник ще не модної конструкції та поспішив з усіх ніг туди, куди, здається, запізнювався.

– О часи, о звичаї!.. Так поспішати, щоб забути вдягнути піджак, – зітхнув я, замислюючи сюжет власної нової картини й дивуючись з того, наскільки сильно зайці та кролики можуть стимулювати творчу уяву.

Старший з художників неквапливо промовив, звертаючись до свого молодшого колеги:

– Як ви сказали? Не повторюючись жодним штрихом?...

Ми обидва подивилися на нього. Він довго мовчав.

А день тим часом ставав чи то тривожно, чи то заколисуюче кавовим. Десь у горах, за деревами, що махають стомленими гілками перелітній гусці, починали запалюватися й розгорятися вогники. Гусці було холодно, шкіра покрилася пухирцями, вогні там, внизу, не вабили й не зігрівали, а здавалися їй одним маленьким прощальним вогником на тривож-

ному, неминучому, але бажаному шляху на південь. Над океаном, який виглядає маленьким озером, якщо сидиш на березі біля мольберта і на південь летіти не потрібно...

Нарешті він поділився з нами тим, що, здавалося, турбувало його:

– Я б хотів знайти один-єдиний штрих, в якому вмістилися б усі штрихи й мазки...

– Все штрихи – один штрих? – Задумливо перепитав молодший.

– Так! Я хотів би написати картину, яка об'єднає всі інші – вже написані і ще навіть не задумані...

Молодший затягнувся черговою сигаретою і заперечив:

– Щоб усі решта стали непотрібними? Але тоді нам з вами – і нашому новому приятелеві – довелося б переписати всі свої картини в одну, після чого – зовсім кинути писати. Думаю, останнє так само мало ймовірно, як і те, колега, що вам вдасться відшукати цей всепоглинаючий штрих. Сподіваюся, що не вдасться, і ми не раз ще порадуємо порівняно нечисленних прихильників, в першу чергу самих себе, і засмутимо порівняно численних недоброзичливців.

– У першу чергу – теж самих себе, – сумно посміхнувся я.

Вони не заперечили і знову повернулися до своїх мольбертів – таких же, як мій, але не схожих на нього і один на одного.

Я дивився на озеро і на свою картину. Там, за її межами, моє озеро відкривалося кожному по-своєму, а тут – його бачила дівчинка, і мені залишалося зробити один-єдиний штрих, щоб дописати і доказати це, – але не такий, який зробить всі інші мої штрихи безглуздими, а – навпаки – додасть їм сенс. І сенс цей відкриється всім, і тоді кожен глядач моєї картини буде її союзником і співавтором, адже коли міркуєш про чийось картину, то цим створюєш свою власну. І кожен глядач побачить моє озеро так, як побачила його маленька дівчинка, разом з якою ми написали цю картину: крапля дощу розтечеться по її долоні, і шматочки цукру не зможуть розчинитися в холодній воді. І ця моя картина розповість глядачам правду, бо не стане копією того, що зображує, адже копія і підробка не можуть бути правдою.

– Копія, – сказав молодший з художників, – це всього лише безплідна спроба зобразити результат.

– Зате правда, – підтвердив старший, – це успішне зусилля зрозуміти процес і розгадати причину.

Береги, схили гір, вода, острівце, дерева стали темно-кавовими, шматочки цукру розчинилися в потемнілій воді.

– Ви думаєте, мені не варто відкладати пензля? – зважився я на найважливіше запитання.

– Відчувається нерозривність, – зауважив старший. – Цим питанням ми свого часу мучили себе, тепер – в своє – ви мучите і себе, і нас? Це тішить, колего.

Молодший посміхнувся, востаннє на сьогодні затягуючись сигаретою. З неї впав вогник, і я встиг загадати бажання.

– Приємна безперервність. Що ж до суті того, про що ви питаєте себе і нас, то – головне – продовжуйте ставити знаки запитання, і не тільки в кінці, але й на початку, коли картини ще немає. Тоді вона напевно буде.

Дощ невпевнено підповз і капнув знайомим коктейлем мого «Гроту». Береги озера стали зовсім фіолетовими. Фіолетових фарб було так багато, що ними можна було б написати нову картину, і я вже знав, що обов'язково напишу її, от тільки знайду останній штрих для цієї.

Моїх друзів ставало не видно у фіолетовому кінці дня. Перешіптування їхніх картин злилося з шурхотом листя, тихим хлюпання і – подекуди – хлипанням води біля берега, потріскуванням дров у камінах, відкорковування пляшок. І ще цвіркуни невтомно і безперервно строчили по якомусь своєму іграшковому ворогові.

Я склав етюдник і пішов до своєї машини.

Назустріч, туди, звідки приїхав я, прямувала дівчинка. Вона йшла туди, де вже піднімалося сонце, схоже на щойно спечене, ще гаряче печиво, а в долоні у неї світилася крапелька води, схожа на моє озеро. І я зрозумів, що останній, головний штрих повинен додати до моєї картини не я, а мій глядач, і у кожного глядача цей штрих буде не схожий на інші, і саме це зробить все штрихи схожими один на одного, саме це зробить їх єдиним штрихом.

– У твоїй руці наше озеро стає ще загадковішим і зрозумілішим. Всі разом ми обов'язково домалюємо його, – пообіцяв я їй.

Щоб кроки не заважали слухати, дощ перестав іти й по-заячому нашорошив вуха.

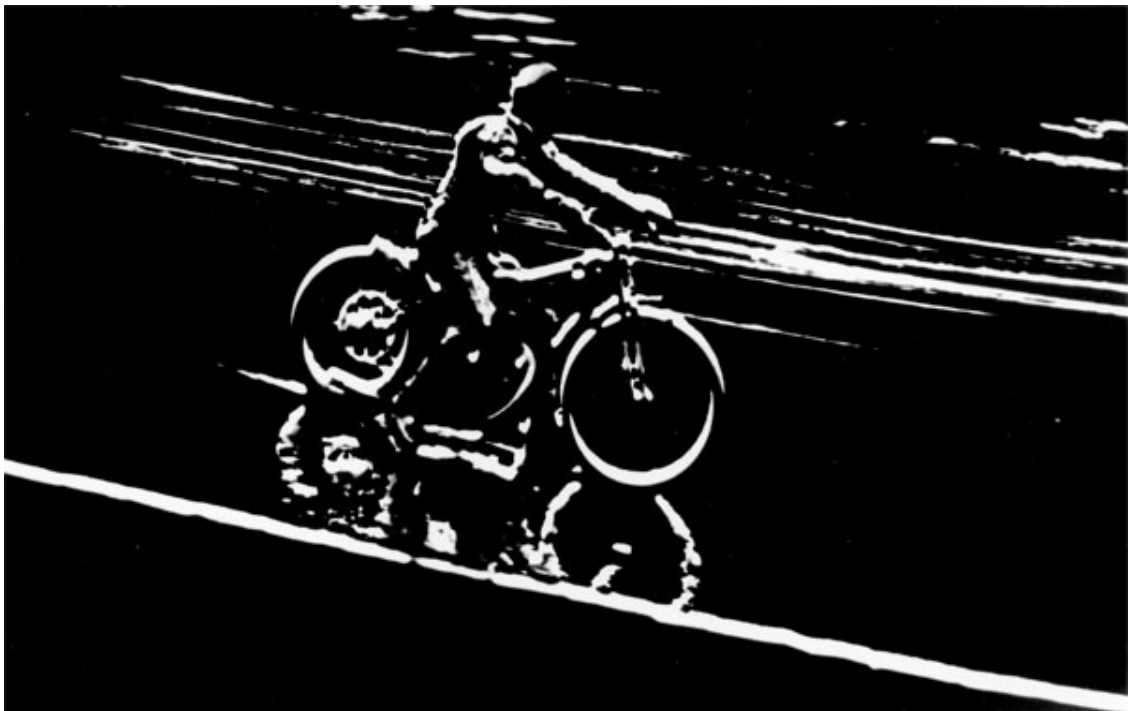
– А ви художник? – з надією запитала вона...

Я поїхав тією ж дорогою на північ. Іноді зупинявся, щоб спуститися до мого озера і продовжити свої нерозривні – безперервні – картини. Я знав, що буду писати їх – фарбами, запахами, словами, звуками. І мріяти про те, що знак запитання – не зараз, а хоча б колись – перестане сутулитися, розпрямиться й стане знаком оклику. Або просто зникне, і від нього залишиться крапка, що робить запитання і оклик такими схожими.

Я знав, що дорога буде різною. Іноді вона буде шелестіти під шинами моєї машини, як шарудить жовтневе листя під ногами. Або втомлено зітхати, відгукуючись на тихе попискування коліс старої сільської брички. Іноді – тисячі нездійснених срібних соверенів будуть дзенькати й цокати по бруківці.

А час перелітною гускою летітиме у зворотний бік, через озеро-океан і, судячи з усього, не захоче повертатися в чудесні, холодні краї.

Моїм друзям, які – так вже вийшло – зі мною незнайомі.

Стукіт

*Будапешт – бо там холод, там мене б'ють і ображають.
Кора Оливі – Хуліо Кортасар*

*– Ви мене знаєте з хорошого боку, але ви мене визнаєте з поганого.
Поручник Дуб. Ярослав Гашек*

*Сонце кольору свіжовимитої тигрової шкури
Михайло Блехман*

1

Стукало.

Власне кажучи, світало, темніло, холодало, тепліло як колись. Але головне – поступово ставало головним – стукало.

Раніше такого не було. Ну, бувало, що стукне і перестане, я не заперечую, але щоб стукало постійно...

– Твоя наївна забудькуватість розчулює. Стукає постійно, і стукіт цей із заднього плану періодично виходить на передній, подавляючи інші звуки. Він, немов крапля, довбає камінь частотою падіння. Втім, і силою теж.

– Думаєш?

Він знизав плечима, ми пригубили, не цокаючись:

– Намагаюся не думати, але не виходить.

Коли сам – самотності немає. Звідки їй взятися, хто її принесе? Самотність настає – я наполягаю на цьому слові, – самотність настає, коли самим бути перестаєш. Таке вже в неї, самотності, головна властивість: чим ширше коло, тим воно вужче. Замкнуте коло – найвужче. Наступ – це нав'язування чужих кумирів, інакше в чому сенс наступу?

– Хіба наполягаєш – ти? Ось дивись.

Він розкрив мій альбом на старій сторінці. Нові у мене теж є, але до них не достукатися.

– Чи не достукатися? Забудькувата наївність! – похитав він головою. – Переконайся в моїй правоті, як би мені не хотілося опинитися неправим.

Я із задоволенням, в котрий вже раз, подивився на витіюватий тризуб, ні на що не схожий, скільки не проводи паралелей. Та й меридіанів – пожартували ми одночасно, хоча обидва не залишилися повністю задоволені тонкістю жарту. Як світанок у незабутому, незабутньому полі, він світився жовто-блакитним світлом, і було свіжо й тихо, а тому несамотньо – хіба може бути самотньо, якщо ти – сам? Якщо немає чужих кумирів.

– Подивись, – порадив він. – І вслухайся.

Тиша відходила від нас. Я вдивлявся в облямований зубцями тризуб і починав розуміти: причина – в стукоті. Тризуб все ще не переставав мерехтіти і виднітися, але тиша йшла нечутними кроками, розсіюючись і поступаючись місцем все більш наполегливому стукотінню, що заважало мені бути одному наодинці з блакитним світанком, що піднімався над жовтим полем і тихо опускався на нього. Самому на по-ранковому жовтому піску, що обрамляв блакитне море і цим же морем обрамлений.

Стукало.

2

На піску, що поступово втрачав жовтизну, на пшениці, що повільно зминається, на воді, що чомусь – чомусь? – чорніє, казна-звідки проявлялися сліди. Вони з'являлися в такт ритмічному стукотінню: стук – слід, стук – слід, і знову стук – і знову слід.

Слід, схожий на штемпель, з яким лист ніколи нікуди не піде, скільки б його не чекали там, за полем, за піском, за морем і небом.

– Ну от, а ти, судячи з усього, думав, що на воді сліди не залишаються? Бачиш, які чіткі? Це тому, що вода почорніла. На блакитній або бірюзовій – хіба вони б залишилися, ці сліди, що не припиняють ритмічно стукати?

Як багато чужих кумирів. Сліди належать явно не їм, але одні, я думаю, неможливі без інших. Стук відповідає чужим кумирам, в них є щось спільне, адже кумир на те й кумир, щоб залишити слід. Його створюють саме з цією метою, хоч і сказано – не сотвори.

– Ти виправдуєш свої кумири і заперечуєш чужі?

Хотілося відповісти не замислюючись, але слів не вистачало: напевно, їм заважав підбирається все ближче стук.

Він махнув рукою кудись у бік заходу сонця:

– Не звертай увагу, розвійся. У мене є вірний засіб: чергове оповідання.

Я пустив по воді плоский камінчик, і він потонув, коли наткнувся на твердий слід, не знайшовши місця, де б слідів не було.

– У мене теж, – зізнався я.

Це легко – якщо зізнатися хочеш, а не змушений.

3

Про оповідання не можна з певністю сказати, про що воно. Інакше це не оповідання. Не краще й не гірше – просто не оповідання, як би воно не намагалося ним прикинутися. Лише замкова щілина, до якої підходить будь-який ключ.

– Замкова щілина або непроханий слід, що залишається в такт монотонному стукоту.

Він пригостив мене сигаретою, але я давно кинув. Він струсив попіл у блакитну воду: вода під мостом звучала і мчала до нашого з ним моря невтомним вальсом.

– Думаєш, і моєму? – затягнувся він.

Добре, коли запитують, як запитує він – щоб отримати відповідь, а не щоб видати за відповідь власне запитання.

– Моє море – це те, про яке хочеться мріяти. І те, в яке впадає річка з оповідання. І те, в якому немає чужого йому стуку, тому що до свого моря можна прийти тільки дуже тихо, стукіт і море несумісні. Те, що любиш, зі стуком несумісне.

А стукіт не припинявся.

Так не можуть стукати жіночі туфлі:

– Твоя героїня йшла безшумно, хіба що сніг натrudжено й непривітно скрипів у неї під ногами. Але скрип і стукіт – зовсім не одне й те ж. А поруч зі слідами її черевичків, і замість них, і на них – налипнули гуркітливі сліди босих ступнів, що прийшли з цього боку моста і йшли на той. Вони йшли й залишалися на воді, що тече під мостом і з блакитної стає брудно-безбарвною. А вони все стукають та стукають.

– Я напишу так, – сказав він, і вода забрала недопалок з-під мосту кудись до нашого з ним моря:

«Ось іду по обледенілому мосту, ось сніг забивається мені в діряві черевички».

– Ти хочеш сказати, що це – той самий міст, на якому вона хотіла зустріти себе-другу, під іншим небом, над річкою, колір якої колись не відрізнявся від мого неба, а зараз вона стала схожа на скислий майонез, кажучи твоїми словами?

Він задумався, дивлячись на воду. Від протічної води не хочеться відривати очей, це ж не вогонь, хоча кажуть, що й на нього можна дивитися нескінченно. «Навіщо? – подумав він і подумалося мені. – Всі вогні – все одно вогонь, це вода завжди різна, річки не схожі не тільки на моря й озера, але й одна на іншу».

– У неба немає множини, – припустив я. – Добре, що вони не знали про це.

Чи все ж погано?

– А кажуть, що цей міст розділяє місто, – похитав він головою.

Заперечувати – моя найбільша пристрасть, і я заперечив із властивим мені духом протиріччя всьому на світі:

– Навіть тире не розділяє, а тим більше – міст. Хіба мости наводять не для того, щоб з'єднати? І хіба спалюють не для зворотного?

Роз'єднує не міст, а постійний, неминущий стукіт, що не залишає надії, але залишає сліди.

Сліди замість надії.

Надія, що йде безслідно, без сліду схожа на спалений міст.

4

– Засіб виявився не дуже вірним, бо ти не можеш відволіктися від оглушливого стукотіння та давлячих слідів, – зауважив він радше схвально, ніж співчутливо. – Чи не спробувати інший?

Я напишу так:

Годинник відчинився, з нього вийшли фігури, що дивляться повз нас. Напевно мріють побувати на Острові Пасхи – або прийшли звідти.

Ми взяли по кухлю пива й сіли за столик навпроти байдужих до нас годинникових фігур.

– Пильна увага, – заперечив він через іще сильніші протиріччя, – відрізняється від неуваги тільки ступенем пильності. – Отже мені теж не звикати.

– Та кумирами, – додав я, відпиваючи з кухля.

Старовина навколо нас була як новенька.

Втім, хіба може місто бути новим? Місто на те й місто, щоб новим не бути, хіба що весело прикидатися.

А щоб раз і назавжди не встояти перед стукотом, місту потрібно забути про свій вік, про неминучий минулий час, – і віддати перевагу майбутньому. Невизначене майбутнє, удавано безхмарне, кисільно-молочне.

Старі міста стуку невідкладні.

– Якби то було так, – посміхнувся він.

– Пиво без тарані – занадто аристократично для мене, – сказав я, намагаючись не чути стукоту й не помічати безлічі слідів босих ніг, що грюкали підкутими п'ятами по старій бруківці.

Буває, бруківку накриють асфальтом, сподіваючись, судячи з усього, замінити минуле майбутнім. Замінити минуле? Значить, воно лякає, не піддається, не стає минулим. Кажуть, у минулого немає умовного способу. Але ж воно може бути суцільним умовним способом. Саме минуле, зведене в абсолют, в захмарно найвищий ступінь, що не може терпіти сьогодення, боїться майбутнього, – ось воно і є тим самим умовним способом, якому поклоняються, яким вгамовують і не можуть вгамувати триваючу спрагу, яка вимагає слідів і стуку. І ще стуку, і ще слідів.

5

Моє минуле – інше. Моє минуле – це час, який не минув.

Я напишу так:

У тротуарі, що не знає нічого, крім асфальту, була добре помітна лопатка з невідповідним до неї зменшувальним суфіксом.

– Точніше – забув, – уточнив він. – Минуле буває умовним, але й неминулим, ти ж сам сказав.

– Дуже непросто зробити так, щоб минуле не минуло і при цьому не заважало майбутньому.

Щоб минуле, сьогодення і майбутнє не заважали одне одному і одне одного не заперечували.

Ми увійшли в кафе під трохи вицвілою вивіскою – сиві вусачі солідно вечеряли за дубовим столом.

– Якщо почне перетворюватися з нашої вини, – зауважив він, ставлячи на дубовий стіл дві тарілки з хінкалі, – стукіт нагадає.

Босими кованими п'ятами по бруківці. Підкутими п'ятами по колись жовтому полю, босими кованими ногами по річковій, озерній, морській воді, що втрачає блакить, по землі, яка втрачає чорноту.

Чернь по чорноті – ці слова ніколи не були однокорінними.

6

Нам було видно: до маршируючих п'ят прилипли зім'яті, понівечені листки паперу. Незліченні папірці – кожній підкові є що спотворити. На одному з них написано іспанською приблизно так: «Все ковзає, перетворюється, тане, переходить само собою з одного в інше», на іншому – українською: «Чи не зникає відповідь кожного разу з тими, хто спочатку є, а потім – був?..» І багато, багато таких же – інших, але – таких.

Щоб позбутися слідів – потрібно стерти їх з бруківки та з води.

Щоб вони не з'явилися знову – не дозволити минулому піти. Не поспішати в майбутній час із неминувлого, сором'язливо прикриваючи бруківку асфальтом. Але все ж таки не зводячи минуле в абсолют.

Віддаючи перевагу найвищому ступеню – порівняльному.

А якщо буде занадто шумно від кованих босих кроків по професійно спаленим мостам, просто напишемо рятівне оповідання. Можливо, вони або їм почнуть читати – і вони тихо, не грюкаючи, повернуться туди, звідки прийшли: дочитати й дослухати.

– Просто напишемо, – сказав він, не дозволяючи мені розплатитися.

– Хоча це не буде просто, – погодився я, віддаючи йому належне.

Автор дякує своєму найкращому другу, що склав йому компанію в європейських столицях – Будапешті, Празі, Тбілісі, Києві в 1956, 1968, 1988, 2014 роках. Випали 1979 і 2004, бо для них поки що немає оповідання.

Садок вишневий коло хати...

Т.Г. Шевченко

...в саду сокирою стукають по дереву.

А.П. Чехов

Потім

Залишуся?

Та ні, вже треба йти...

Йти і думати: хто ж цей дурень, безсмертний, як сама дурість?...

Ніс застуджений поперек. Ноги майже не несуть – гудуть у клятих черевиках...

Все ж таки залишуся, посиджу на нашій з ним лавці. З деяких пір нас тут залишилося вдвічі менше, ніж в ті давні часи. Як не посміхнутися власним арифметичним здібностям. Розділилися два надвоє, в залишку виходить один і одна... Є він, тобто я, – але все одно це – рівно вдвічі менше, ніж було тоді, спочатку.

Почорнілі, відвислі щоки опівнічного неба усіяні бляклими, подекуди рожево-прищавий цяточками. І в цьому небі відбивається наше висихаюче озеро – бездонна водойма прісних слів, що ми їх роздратовано шпурляє один в одного.

Залишуся. Марно і безглуздо йти звідси, з цієї лави, нехай і давно задерев'янілої, від цього озера, в якому – безліч схоłodнілих шматочків золи, що колись біли вуглинами...

Сама знаю – не залишуся, все одно ж підведусь і піду – до наших чотирьох стін, побитим горохом докорів, образ і звинувачень. До незагойних розбитих горщиків звинувачень, до отруйних черепків колючої іронії. Добра наживати виявилось навіть простіше, ніж передбачалося, – ось тільки добре, що у нас немає курей: було б сумно бачити, як вони відмовляються клювати ці легко нажиті золоті копійки, розкидані всюди – на подвір'ї, біля озера, в замку.

Піду, щоб знову перебирати хворими ногами в холодних черевиках по звичних білих сходах, схожих на білу халву, зачерствілу, коли вичерпалося моє дитинство. Черства халва – невже по ній вдавалося бігати?

Колись він, чекаючи моєї захопленої подяки, злетів кудись зовсім високо, але звідти мене неможливо не те що розгледіти, а хоча б помітити, – так чому ж захоплюватися і за що дякувати?

Політати, чи що, і мені, – я ж маю на це право, – щоб з висоти польоту не помічати обридлих дрібниць? На жаль, небо зайняте, двом у ньому можна лише розминутися. Та й дрібниць – всього нашого добра – нажито стільки, що нічого іншого, здається, вже й не залишилося. А добро все наживається й наживається...

– ...Де ж ти, нарешті?

Хто з нас це запитав? Ні, не запитав, а спершу, дуже давно, роздратовано кинув, потім байдуже зауважив, потім втомлено позіхнув...

Якщо неясно, хто, значить – обидва?

– ...Скільки можна збиратися?

Хто це говорить – він чи я? Навіть розминутися вже не вдається.

– ...Ну, де ж ти?

Ключове питання. Точно ключ, що не підійшов до замка між нами, між ним і мною. Ніби замок, що не підійшов розділеним надвоє двом.

Я ставлю собі це запитання тисячу разів на день. Я кручу й верчу мій ключ, але він слухняно і безвольно прокручується в зачиненому заржавілому замку, безсилий відімкнути його.

Я дивлюся в дзеркало – не стільки щоб подивитися, скільки щоб побачити себе, адже де ж ще я можу себе побачити? Якщо я десь і залишилася, то лише в дзеркалі, а скрізь, окрім дзеркала, хіба це – я?

– ...Ти йдеш? Всі зібралися й чекають.

Чи впевнені вони, що чекають – мене? Чи знають вони моє ім'я? Чи пам'ятають, як мене кликали?

– Ваша величність, дозвольте оголосити ваш вихід?...

Дозволю, звичайно, як не дозволити. А ви, натомість, дозволили б мені зрозуміти – куди і навіщо я зникла? А коли – я й сама пам'ятаю...

Адже і в дзеркалі – не я. Дивлюся, шукаю – не знаходжу.

Вдивляюся, визираю – але не бачу. Навіть у дзеркалі.

Під вікном – розвалений віз, який колись був парадним екіпажем. Вусатий кучер спить поруч із вічною мискою недоїденою гарбузової каші. Шестеро гостромордих, вузькохвостих коней розбрелися хто куди. Слуги в лівреях кольору відшмаганих дощем кушів, затертих, як мої незрозуміло до кого звернені прохання, хропуть собі у лакейській. Сплять усі, хто вирішив не приходити до мене з мого дитинства. Сплять так, наче досі й не спали ніколи. Як ніби їх всього-навсього придумав той самий дурень – вічний, як сама дурість.

Все і всі – де їм годиться, це могло б заспокоїти.

Тільки й потрібно для щастя – зрозуміти, де ж у моєму житті – я? Де я залишилася після того, як моє дитинство припинилося і всі, хто в ньому у мене був, розбрелися хто куди і поснули.

Поперек жалібно скиглить після задубілої лавки, від нескінченних палацових протягів...

Добре, зайду, адже всі зібралися, – все, крім тих, хто залишився в минулому.

Я відкриваю навічно замкнені двері і входжу до зали. На троні – його колишня величність, а до нього підходить – щоб зайняти місце поруч – колишня моя. Він дивиться на мене і, напевно, думає те ж саме: звідки взятися величності, якщо велич пішла? Непомітно для інших, вона зникла для нас, а ми – один для одного. Чи не це головне?

Ні, не це. Головне – черевики, найнестерпніша з усіх дрібниць. Через ці черевики я ненавиджу свої ноги навіть сильніше, ніж постійно нюючий поперек. Їх слід взувати відразу після сну і не знімати до наступного, щоб моїй чарівності й загальному розчуленню та захопленню не було меж.

Мені належить пурхати і випромінювати наївність, сріблясто дзвеніти у відповідь на вітання і заливатися червоним кольором втіленої наївності.

Присутні покликані прислужувати мені, а я – служити всім їм. Її величність служить своїм підданам. Служить недосяжним і тому манливим прикладом, втіленням недосяжної, але все ж одного разу досягнутої, а тому спокусливої мрії.

Для цього я зобов'язана поставати перед підданими в уже давно тісній, хоча ще не зовсім вилинялій сукні й у мерзенних, некерованих черевиках. Під час кожного тріумфального – вони у мене всі тріумфальні, так положено, – виходу мені належить по-дитячому пустотливо клацнути пальчиками, немов ще один камінний вуглик чутно тріснув, непомітно для підданих перетворюючись на попіл, після чого засоромитися власної пустотливості, залитися рум'янцем і потупити погляд.

Гаразд, клацну, заллюсь, потуплю. Я змирилася з усім і з усіма. Піднімаю сукню до щиколотки, щоб зійти на трон і щоб піддані розчулились і щасливо презирнулися: «Так, це вона – та ж, необхідна і вічна. Це її ніжки – в тих же, незмінних, незамінних черевичках».

Ритуал заведений, подібно палацовому годиннику, що б'є вічно, і вічно – невлад. А з деяких пір – з розмаху.

Значить, нехай мої ноги залишаються для підданих ніжками, і нехай піддані не чують, як нестерпно ці ніжки гудуть.

Піддані впевнені, що це – я.

Що це я – йду на трон, підставляю руку для королівського поцілунку, заливаюся сріблястим дзвіночком і рум'янцем.

Вони не помітили гарбуза, що валяється під вікнами палацу? Ну, що ж, хай буде так, хай вони, на своє щастя, не помічають того, що втратило важливість, – як і я не помічаю себе в дзеркалі.

Нехай ноги залишаються ніжками, а ненависні черевики – черевичками.

І нехай мені ніколи не дізнатися, який дурень, безсмертний, як сама дурість, вигадав ці кляті черевики й намовив стару недобру фею вдягнути їх на мої ноги-ніжки.

Ці по-жаб'ячому холодні й слизькі черевики.

Ці казкові черевички з кришталю.

Ніч у вищому світі

Ніч у вищому світі

– Нарешті! Відверто кажучи, вже не чекала побачити вас. Ви приходите так нерегулярно – тільки коли вам заманеться. Через відомі обставини я, самі, сподіваюсь, розумієте, не можу проявляти ініціативу.

Вона сяюче, хоча й майже непомітно, посміхалася мені, але я знав: її посмішка – не більше ніж результат гарного виховання. Та що там гарного – краще, скажімо відверто, і не буває. Можливо, інша на її місці посміхнулася б набагато ширше або, навпаки, взагалі не стала б посміхатися, – але навіщо мені інша?

– Ну гаразд, я рада вашому візиту. А чому так пізно?

Я зітхнув, каючись:

– Які б аргументи в своє виправдання я не навів, вони прозвучать не більше ніж жалюгідна відмовка. Робота, сім'я. І потім... Не гнівайтесь, прошу вас, мене ж завжди тягне до вас, просто довго не приходило... благаю, не сприймайте це в особистому сенсі... довго не приходило справжнє натхнення. А навідуватися до вас без нього...

Вона знизала майже непомітними плечима, але посмішка з її губ не зійшла. Взагалі, обличчя, як я не раз мав можливість помітити, вона не втрачала ніколи. І якого обличчя! На всіх її зображеннях, які я зберігав з днів юності, вона була молода і прекрасна.

– Ви ж знаєте, як я до вас ставлюся! – сказав я і знову зітхнув, роздумуючи і щиро жалкуючи про втрачений до сьогодні час. – Мені шалено шкода, що належне натхнення не відвідувало мене цілу вічність! Але ж ви не ображаєтеся, чи не так?

Вона повернулася до мене своїм прекрасним профілем і загадково подивилася вдалину. У такі хвилини, а іноді – що вже тут приховувати – години, я забував усі свої, як це зараз прийнято спрощено висловлюватися, дріб'язкові проблеми, милувався її чарівною вродою та всім, абсолютно всім, що її оточує. Моя пристрась, що уживалася з цілком зрозумілою цікавістю, тривала вже чимало років, іноді слабшаючи, іноді спалахуючи з такою силою, що я не міг прожити без моєї королеви. Вона зустрічала мене тонкою, заворожливою посмішкою дами вищого світу. Постійно змінюючи наряди, вона завжди виглядала різною, незбагненною та одночасно зрозумілою і близькою мені.

Наприклад, першим, що впало мені в очі сьогодні, був костюм для верхової їзди. «Хотів би я знати, хто супроводжує її в цих поїздках?» – спалахнув я і поринув у роздуми. Але ось що цікаво: навколо – тропічне і субтропічне сонце, а у моєї красуні шкіра кольору свіжого молока, і волосся зовсім не вигоріло. І не посивіло – таке ж темне, як при нашому першому знайомстві. Втім, що ж тут дивного? – посміхнувся я своїм думкам. – Моя заслуга в цьому очевидна. На всіх її зображеннях, які я зберігаю в своєму головному альбомі, вона молода й прекрасна.

– Ви так і будете розглядати мене з захопленням школяра? Чи не ви переконували мене, що пасивність і споглядальність вам не властиві? То чи не пора зайнятися ділом?

Вона була, як завжди, права. Якщо вже ми зустрілися, то чи можу я не послухатися? Та і чи хотів я обмежитися пасивним спогляданням? Цю прекрасну ніч ми проведемо разом, моя королева мені не заперечуватиме – навпаки, вона розпалюватиме мою фантазію.

– Я розумію, що у нас попереду багато часу, – посміхнулася вона і трохи схилила голову. Моя фантазія вже починала активно працювати. – Але чи хочемо ми, щоб він не залишив незабутніх спогадів?

Чи хотів я цього, чи міг допустити? Вона ще питає! Я посміхнувся їй і рішуче взяв з рук добре знайомого мені мулата, імені якого, на жаль, не знав, величезний кокосовий горіх. Пити на спеці хотілося шалено, а горіх був завбільшки з відерце, і соку в ньому було на кілька пристойних пляшок, от тільки, на відміну від пляшки, в горісі немає ані кришечки, ані пробки.

Порівняння кокосового горіха з пляшкою соку нам усім дуже сподобалося, ми розреготалися. Я перевів погляд на зеленого Кайманового папуго з рожево-зеленою шиєю – ні дати, ні взяти, ровесника птеродактиля, але цілком бадьорого, гордого і абсолютно не страждаючого ані щонайменшою подобою маразму. Поруч із папугою було розгорнуто мапу рідних папузі Кайманових островів – Великий Кайман, Малий Кайман, Кайман Брак. Я знову зустрівся поглядом з чарівної дамою. Тепер вона була в легкому літньому платті, у вухах – маленькі перлинні сережки – напевно, подарунок чоловіка.

– Отже, заклично сказала вона, – покажіть же мені, на що ви здатні.

Повз мене повільно, одишливо пройшла товста, не самого вишуканого виду гондураська гірська корова. Вона щось винюхувала в землі своїм гачкуватим носом.

– Слухай, ну яка з неї корова? – скептично запитав я мулата. Той розсміявся:

– Ставити питання – це мій обов'язок. А ти краще покажи, чи навчився відкривати кокосові горіхи. Минулого разу ти обіцяв навчитися.

– Так-так, покажіть дам, як ви засвоїли справжню чоловічу справу! – її слова дзвеніли в повітрі, підбадьорюючи. – З тих пір як ми не бачилися, минуло чимало часу. Впевнена, що ви навчилися.

Взагалі-то вона була досить прогресивна і, як правило, не розділяла роботу на чоловічу і жіночу, але тут, судячи з усього, вирішила підіграти мулатові, що дотримувався, думаю, іншої точки зору, менш прогресивної. Піднявся вітер, королівські пальми трохи нахилили височенні верхівки, кокосові – зашелестіли) скуйовдженими гілками-листами, схожими на кошлаті шевелюри. Кілька темношкірих хлопців – цілком типова для Піткерну картинка – спускали на воду новий вельбот. Дивитися на мене їм було ніколи.

Взявши з рук усміхненого мулата мачете, я прицілювся і вправно відрубав у горіха краєчок – точно так, як він мене вчив. Мої строгі глядачі поблажливо, але задоволено заплодували. Я зробив ще кілька не менш витончених ударів і з гордістю показав кокос присутнім погоничам корів, у кожного з яких в руках була довга, як ходуля, палка-лесіба. Такі мені доводилося бачити тільки тут, у Басутоленді. Один з пастухів – темно-кавового кольору хлопчисько років 15-ти – примудрявся стояти на одній нозі, спираючись на неї іншою, піднятою і зігнутою в коліні.

«Ось це корови, так корови, – задоволено подумав я, розглядаючи стадо, що паслося неподалік. – І роги при них, і вим'я. Не те що ці гондураські – одна назва «корова», а коровою навіть не пахне, типова свиня. Ось такий парадокс: здавалося б – Бечуаналенд, але корови – абсолютно справжні, наші».

– Молодець! – кивнули пастухи, і кожен шанобливо підняв угору великого шоколадного пальця. Я скромно вклонився, потім подивився в бік морського берега. Човен з десятком маврикійських рибалок виходив у відкрите море. Спека стояла нестерпна, навіть вітер не допомагав, хоча і розгойдував пальми – королівські, кокосові й екзотичні «павині хвости». Ну, що ж, не біда, зате прекрасна дама, безсумнівно, була задоволена моєю вправністю. Я заглянув в отвір: у кокосі було повно соку.

– Чи немає у вас соломинки? – несміливо запитав я у двох темношкірих хлопців, що сиділи на самісінькому пеклі, сплітаючи великі караїбські корзини. Хлопці зареготіли:

– З чого, по-твоєму, ми робимо ці кошики? Це ж тобі, шановний, не солома якась, а мібі найвищого гатунку. Ти що, ніколи на Домініці не бачив ліан? Пити кокосовий сік через корінь ліани – це верх екзотики!

– Верх екзотики! – повторив за ними папуга з рожево-зеленою шиєю.

Я сів у тінь під королівською пальмою на білий пісок і засумував.

– Не потрібна вам жодна соломинка, – сказала твердо моя королева. – Всі ці нововведення – ознака не кращого смаку, а іноді й падіння моралі. Зручність, часто-густо позірна, витісняє красу, причому реальну. Пийте просто з кокоса.

Я вдячно кивнув, дивлячись на воду – іноді синьо-салатну, іноді буро-зелену, іноді темно-сіру, на зграю пеліканів, на вітрильники між контурами островів.

– За ці роки багато чого змінилося, – вимовила вона, тепер не усміхаючись, і перлинні сережки – не ті, а інші, з платиновими висульками, – сумно хитнулися на мочках її вух. – Змінилося, але, на жаль, в основному – не в кращий бік. Бідна бабуся... Якби вона бачила!

Я пив сік з отвору в кокосі, дивився на чавунні або бронзові гармати антигуанського форту Джеймс, спрямовані на морський берег, і сумував за минулим разом з нею, але подумки заперечив:

«Прабабуся. Або навіть прапрабабуся». Точно не пам'ятаю, тому вирішив промовчати. Вона поправила білий накладний комір і теж мовчала. Під пальмою було прохолодно, до того ж кокосовий сік знімав ностальгію. Місцевим хлопчикам набридло пірнати за камінчиками, які вони потім видавали за бірюзу та корали, і вони грали між пальмами в прекрасну гру, винайдену в ті роки, коли її прабабуся була молода. Чи все ж таки прапрабабуся? Закриваючи очі, я побачив зграю пеліканів, що безшумно пролітали над самою поверхнею моря. Світало. Ранок не змусив чекати на себе.

– Ми з вами непогано провели ніч, – сказала моя королева, знову повернулася до мене в профіль і подивилася вдалину. Милуючись прекрасним обличчям, я задоволено подумав, що вона абсолютно не міняється і не зміниться ніколи: на всіх зображеннях в моєму головному альбомі вона молода і прекрасна. А тих її портретів, де вона постаріла, я не тримаю.

Упевнений, що вона вчинила б з моїми точно так – якщо б марки збирала вона, а британським монархом був я.

Феодосія

Значить, любить.

Дуже боляче, але нічого, почекаю, потерплю. Його теж можна зрозуміти, йому в житті несолодко. Він скоро втомиться і заспокоїться.

Я закрила очі, але тут же відкрила знову – хотіла бачити Феодосію на протилежній стіні. На цій картині вона не така, про яку я хотіла писати. У моїй книзі вона буде набагато загадковішою та набагато нещасливішою.

Тобто не так – я набагато щасливіша, от як правильно. Її Гліб помер, і що ж їй залишилося? Хіба що боярський титул – і все?

Феодосією мене ніхто не назве.

Вона, можливо, і не стерпіла б, хоча змогла ж вижити в проклятій землянці, і волосяницю проносити стільки – майже шістнадцять років. Але головне – я витерплю, я щаслива, самотньою ніколи не буду. Їй Бог дав якихось одинадцять років, а мені – вже цілих п'ятнадцять.

Сильно боліла голова, все тіло. Він уже скоро заспокоїться, потрібно трохи потерпіти, я можу зрозуміти його, що у нього ще є?

А в мене завжди буде те, що я люблю і про що все одно ніколи не забуду: галерея Айвазовського, головна розмова з Аввакумом, поїзд уздовж моря, волосяниця Феодосії, набережна.

І головне – не буде найгіршого з нещасть – не буде самотності. Як можна було б їм усім пояснити мою самотність? Усе, що завгодно можна пояснити, тільки не це. Потерплю, потім придумаю що-небудь, як зазвичай.

Значить, любить. Уже п'ятнадцять років. Самотності ніколи не буде. Феодосія збігла – втекла до моря стадом овець – до чого ж вірно! Втекла від усіх турбот і, гадаю, від головної – від самотності. Так, це були вівці, кому ще знати, якщо не мені?

Нещодавно я зрозуміла, чому Феодосія вдягнула свою волосяницю: тільки так і можна було вбити, перемогти непереможну самотність. У неї було якихось одинадцять років... А в мене – цілих п'ятнадцять... У нас – цілих п'ятнадцять. Ні, майже шістнадцять, як я примудрилася помилитися, треба ж... Майже шістнадцять, і буде ще багато, потрібно тільки витерпіти, хоча завжди дуже боляче.

Але ганьба була б іще гіршою, ще болючішою.

Самотність не просто нещастя, вона – ганьба.

Якщо одинока – значить, нікому не потрібна? Виходить, не потрібна.

Соромно...

Все ж таки приберу цю картину, на ній Феодосія не схожа на себе. Вона була розумниця, і очі в неї були не божевільні, а просто добрі, я так і напишу, от тільки почну мою книгу, коли вдасться почати.

Моя книга буде, як у Аввакума, – в товстій чорній обкладинці, з шорсткими сторінками.

Ні, звичайно ж, на цій картині Феодосія на себе зовсім не схожа: погляд повз всіх і мимо всього, рука нікому не потрібної жінки, не тонка, а кістлява. Підняла два пальці, наче комусь погрожує, – а вона ж нікому не погрожувала і всіх з самого початку простила...

Не простила, вона була нещасна – через те, що нікому не потрібна. Від самотності і волосяницю вділа і проносила майже шістнадцять років.

Зараз картину не видно, але потім потрібно буде не забути прибрати її.

Все тіло болить, і голова розколюється...

Ні, нехай залишається. Інакше стіна спорожніє, а вона ж у мене така важлива, я часто дивлюся на неї. І на цю, що зараз переді мною, – теж. Повішу на ній іншу Феодосію – Золотий

пляж, якщо в Феодосії знайдеться картина з Золотим пляжем. Або «Дев'ятий вал», копію, звичайно.

Цього літа обов'язково поїдемо туди, тільки потрібно зараз витерпіти.

Якби тільки зараз... «В одну річку не можна вступити двічі», – обов'язково напишу цю фразу – здається, так і сказала Феодосії сестра.

Шкіра знову горіла, як, напевно, у неї під проклятою волоссяницею. «У річку – можливо й не можна, Дуню, але в нас не річка, а болото»...

А в море – хоча б одного разу, обов'язково поїдемо влітку.

Ні-ні, я витримаю. Не я одна. Хіба хто-небудь не боїться самотності? І не можу ж я зіпсувати їм всім і собі самій наше парне число, змусити їх ніяково мовчати і мовчки радіти тому, що з ними нічого не сталося, – від мене-то вони цього ніяк не очікують, та й я від них теж.

Скільки років Феодосія прожила з Глібом? Якихось одинадцять, а я – вже майже шістнадцять... Краще терпіти, зате головного нещастя не буде. Якщо одна – значить, нікому не потрібна, – що може бути страшніше? Зовсім не тільки для мене – в тому-то й річ, що для всіх.

Потерплю і стерплю, я вмію. Подумаю про те, що ось – хіба не весело? – поїзд повзе уздовж берега і повз «Асторію», повз галерею, пам'ятник Айвазовському, – я пам'ятаю. Напевно, більше ніде з поїзда не побачиш відразу море і місто, яке біжить до тебе, немов стадо овець, хоча я ще не вийшла на перон і вівці нас не бачать.

А хвилі викидають водорості, вони пахнуть йодом.

Чому кажуть, що хвилі пахнуть йодом? Не розумію. Адже йод пахне інакше, зовсім не так, як водорості.

Поруч із вокзалом – парк, за парком – причал, звідти кожну годину відходять кораблі. Та які там кораблі – просто кораблики. Якщо холодно, можна сидіти всередині у вікна, але нехай буде тепло – і стояти на палубі. «Солоною піною по губах». Це теж вірно. Краще буде думатись, якщо дивитися на воду. В одну і ту ж воду не можна увійти двічі...

«Що ж ти Никона так лаєш, і Олексія Михайловича, найтихішого? Адже ми знаємо: «Будь-яка влада —«...

Нічого, нічого, він скоро втомиться і заспокоїться...

«Будь-яка влада – від Бога»? Аввакум подивився на Феодосію, потім на Євдокію, на Марію. Так, саме так і було. Подивився і відповів – так, як може відповісти тільки людина, якій судилося і під силу витерпіти майже шістнадцять років у колодязі: «Влада – від Бога, вірно. Тільки володарі – від диявола».

Аввакум написав книгу – велика книга в чорній палітурці, з товстими шорсткими сторінками...

Які сильні руки, буде дуже помітно... Потрібно потім що-небудь придумати, але не зовсім те, що минулого разу. Нічого, повірять. Інакше здогадаються, що я їм теж не вірю.

Парне число... Обов'язково вставляю цю розмову в книгу, її не могло не бути. І того не могло не бути, щоб люди ходили в церкву як додому, але з ними в їхній церкві розмовляли так, що було там, удома, було самотньо, наче в тому самому колодязі. Ось у чому справа...

Картину знову видно.

А Феодосія на цій картині – підняла два пальці, – майже всі думають, що це для неї головне. Головне для неї – самотність, звідси і все інше: жебраків сотнями зазивала до своєї хати, волоссяницею не знімала, годинами слухала Аввакума, намагаючись зрозуміти те, про що раніше, коли був живий Гліб, навіть не замислювалася, і хрестилася двома пальцями, а не як майже всі. Шістнадцять років Бог присудив їй бути непотрібною.

Я закрила очі і відразу знову відкрила – він ніколи не повинен думати, що я забуваюся. Значить, любить. Ще трохи залишилося потерпіти, він скоро заспокоїться. Аввакум усі шіст-

надцять років у колодязі писав свою книгу. Він самотності не боявся. Велика книга в товстій чорній палітурці, з шорсткими сторінками. Дивно – я вже цілу вічність не тримала її в руках.

Ну, ось, нарешті він втомився, нарешті він заспокоївся... Тепер відпочити.

Потім дати собі ладу. А потім, можливо, навіть вийти на вулицю. Сама-самісінька. Подумати про Феодосію, галерею Айвазовського, розмову з Євдокією.

Подумати про Аввакума, про золотий пляж, про водорості, що пахнуть йодом...

І головне – про те, що я скажу їм усім, коли зустрінемося. Напевно, нічого нового – те ж саме, що вони завжди говорять мені.

Про найважливіше – про те, що мені вже п'ятнадцять років Бог дозволяє уникнути ганьби бути непотрібною. Цього літа нам обов'язково вдасться з'їздити до Феодосії, за стільки років я можу собі це дозволити. І там обов'язково почну писати книгу про Феодосію. Я її придумала. За п'ятнадцять років вже, здається, можна було б не полінуватися й почати.

Ні, що ж це все-таки з моєю пам'яттю? Звичайно – майже шістнадцять.

Дві теми одного оповідання

Куди діваються качки, коли ставок замерзає?

Холден Колфілд

Чому диких качок називають дикими? Тільки тому, що вони живуть самі по собі? Заманулося – й полетіли в інші країни, заманулося – й прилетіли з інших країн. У цьому їхня дикість? Ні, критерій слабкий. Що зміниться в качці, якщо її замкнути в курнику, тобто в качнику?

Нарешті самотність закінчилася і стало можна побути на самоті. Спина вже не боліла від постійного сидіння за письмовим столом, і тиск – від того ж – перестав стрибати.

Качки розкрякались за весь тиждень, що ми не бачилися. Ну, що ж поробиш. Мені ніяк не вдавалося вибратися на озеро раніше.

Хвилі дитячими плюшками плюхаються в парапет. Тихо. Чайки кричать, майже каркають. Качка чи то енергійно крякнула, чи то гаркнула. Беззлобно – з необхідності – вдарила по воді крилами, що ростуть не від плечей, як у інших птахів, а від талії, і злетіла. Потрібно сильно здичавіти, щоб так гаркати й злітати.

Дощ не втримався на суцільний невизначеного кольору хмарі й зістрибнув на мене – спочатку на ніс, потім на маківку, а там йому вже було де розташуватися. Думав, напевно, що одному мені доведеться скрутно. Я не звернув на нього жодної уваги. Він образився і пішов собі – тобто пройшов.

Цікаво, качка народжується дикою чи дичавіє від важкого життя?

Здається, у мене був грайливий настрій.

Майже прозвучали два голоси – так близько, практично всередині. Я спробував прислухатися до одного з них:

– У тебе сьогодні, здається, грайливий настрій.

Я прикрив повіки, придивився і побачив її темно-карі, мовчазні, усміхнені очі. Своє волосся кольору очей вона носила хвостиком. Спробував прислухатися до іншого:

– Ти сьогодні налаштований грайливо.

Я придивився, не піднімаючи повік, і побачив, що її темно-сірі очі не дуже налаштовані посміхатися. Своє кукурудзяне волосся вона розшпурляла по плечах – чи то ретельно, чи то недбало.

– Ну, і чому ж ти не запрошуєш мене танцювати?

Запитала темно-карими очима, досить голосно, щоб я почув. Я почув і обійняв тебе за плечі – і похолов від несподіваної сміливості.

– Це щось новеньке, – сказала ти, майже сміючись темно-карими очима. – Може, спочатку хоча б запросиш на танець?

Я підняв камінчик і кинув у озеро. Качка хотіла покрутити біля скроні, але вирішила не наражатися на конфлікт.

– Думаєш, це так просто? – Запитав я, начебто для тебе це було важливіше, ніж для мене.

Ні, таке припущення не заслуговує на увагу.

– Хто мені дав право запрошувати тебе танцювати? Та й, швидше за все, ти відмовишся...

Ти засміялася вголос, так, що качки від несподіванки перестали злітати. Напевно, забули про свою дикість.

Я зітхнув і видихнув одночасно, відійшов від парапету і запросив тебе танцювати. Народу в кімнаті було багато. Я відчував її спину, а своїх долонь – абсолютно ні. Кімната

була хоч і невелика, але величезна. Якби загасили світло, вона стала б нескінченною, але було світло, і це рятувало.

– Ну, от бачиш, – сказала ти. – Зовсім не страшно.

Я подумав і зрозумів, що нічого ж не змінилося.

– Нічого ж не змінилося.

Не встигнувши подумати, я додав:

– Ходім на вулицю. Прогуляємося по нічному місті.

Моя сміливість мене лякала, але я вже переставав відчувати свій страх.

– Як же я піду з власного шістнадцятиріччя? Якщо хочеш, можеш іти один...

Нарешті від нескінченності кімнати нічого не залишилося: я вийшов на вулицю. Дош не втримався на суцільний хмарі, яка не має кольору, і зістрибнув на мене – спочатку на ніс, потім на маківку, але там йому ніде було розташуватися. Потім він дивився на мене знизу вгору, неначе благав про щось. Теж мені, друг називається! Друзі не благають. Він образився і пройшов – тобто пройшов...

Дійсно, нічого не змінилося. Я йшов уздовж берега озера по парапету. Качки пірнали лапами догори, а виринувши – кричали. Причому, як мені здалося, не одна на одну, а дружно. Ми йшли з концерту знаменитої поп-групи від берега до її під'їзду. Вона розсміялася своїми темно-сірими очима. Досить голосно, щоб я почув. Її кукурудзяне волосся трохи вимокло.

– Ну, і чому ж ти не запросиш мене ще куди-небудь? – запитала ти.

Дивно: можна подумати, що для тебе це важливіше, ніж для мене.

Я взяв тебе за руку – і вкрився інеєм від власної сміливості.

– Це щось новеньке, – майже розсміялася вона. – Отже, концерт сподобався? Я рада. Ну, добре, мені пора додому.

Вона махнула рукою, я вийшов з її під'їзду до тролейбусної зупинки й зупинився біля краю парапету. Чому вода така кристально темна? Жоднісінької пристойної риби не видно. Качки кивали на знак згоди і вимушено пірнали.

В нічному місті, яким вона не захотіла прогулятися, було вже пізно. Батьки, звичайно, не спали, чекали мене. Я їм тисячу разів казав: не хвилюйтеся, день народження закінчиться близько десятої, я її проводжу до під'їзду і відразу повернусь додому. Годині об одинадцятій, не пізніше. Спіть спокійно. Ні, не заснуть, звичайно, поки я не прийду.

В нічному місті, в якому вона не дозволила мені запросити її ще куди-небудь, було ще (чи вже?) пізно. Батьки, звичайно, не спали, чекали мене. Я їм тисячу разів говорив: не хвилюйтеся, концерт закінчиться близько одинадцяті, я її проводжу до під'їзду й відразу прийду. Годині о дванадцятій, не пізніше. Ну, можливо, о пів на першу. Спіть спокійно. Ні, не заснуть, звичайно, поки я не повернуся.

– Ось будуть у тебе діти, ти теж не заснеш, – сказала мама й посміхнулася.

А я – чи не смішно? – був упевнений, що засну.

– Ти правий. Звичайно, нічого не змінилося, – сказала ти невесело.

– Чому ж «звичайно»? Адже могло змінитися, правда?

Ти подивилася на мене своїми темно-карими очима і, майже вибачаючись, похитала хвостиком того ж кольору:

– Не могло.

Ти подивилася на мене своїми темно-сірими очима і, майже вибачаючи мені, похитала кукурудзяними волоссям:

– Не могло.

Я підняв комір, сміливо зазирнув у темно-карі очі й наважився запропонувати:

– Але давай спробуємо. Навіщо ми ходимо й абстрактно розмовляємо?... Могли б піти до театру, ну, хоча б лялькового.

Озеро може почекати. Продзвенів дзвінок, ми пішли до залу та несподівано зустріли спільну знайому. Я відчув стан польоту фантазії і вибухнув кількома жартами одночасно.

– Ти ж на мене абсолютно не дивишся, – сказала ти, майже сміючись темно-карими очима. – Що тебе в ній заворожило?

Я присоромлено знизав плечима: спочатку одним, потім іншим, потім обома.

– Відповідай.

Ти сміялася темно-карими очима, але на відповідь чекала.

– Ага! – сказав я сміливо й переможно. – Значить, все ж таки чекаєш на відповідь?

Подумав і продовжив:

– Чесно кажучи, я навіть не пам'ятаю, кого ми зустріли.

Я пам'ятав. Але якби заворожило, я б не зміг вибухнути жартами.

Не знаю, чи погодилася вона, але позіхнула й сказала:

– Дякую, мені сподобалося. Я тобі зателефоную.

Взагалі-то ти не позіхнула. Можливо, навіть посміхнулася. Але яка різниця? Все одно ж нічого не змінилося.

Качки крякнули – здається, в цілому ствердно, але з деяким сумнівом.

Хвилиі плюхалися в парапет. Був уже вечір, але вже, здається, розвиднілось, і я, як звичайно, чекав її – в декількох кроках від берега, на тролейбусній зупинці. Вона щоранку проїжджала в тролейбусі, нам було по дорозі до інституту. Я відволікся від озера і побачив її: вона, як завжди, сиділа в тролейбусі біля вікна, читала книгу. Я увійшов і став поруч. Можна було сісти, але я не зважився навіть привітатися. Вона кивнула і продовжувала читати. Я посміхнувся дружньо і запобігливо й благаючи, як дощ тоді, і залишився стояти.

– Міг би сісти, – зауважила вона байдуже, не відриваючись від книги.

– Так. Але нічого б не змінилося, – заперечив я та з надією подивився в твої, як завжди, темно-сірі очі.

– Звичайно, нічого, – заспокоїла ти, кінчиками пальців поторкавши свої кукурудзяні волосся.

Я спробував щось сказати, щоб ти перестала читати цю книгу.

– Дивись, виявляється, селезні гарніші за качок. А у людей – навпаки.

– Це залежить від конкретного селезня, та й від конкретної качки теж, хоча від селезня – більшою мірою, – незацікавлено сказала б вона.

І поправила б – хоча навіщо поправляти – своє кукурудзяне волосся.

– Двозначний комплімент, – сказала ти з видимістю посмішки, але твої темно-сірі очі не посміхалися. – Ти маєш на увазі, що поправляти марно або краще не може бути?

– Звичайно, може. Дуже навіть може! – з готовністю відповів я і побачив, як найближча качка таки покрутила біля скроні. – Ні, тобто я маю на увазі...

– Добре, чого вже про це. Ходімо, покажеш мені своє оповідання.

Я пропустив її вперед, встигнувши за півсекунди не надихатися запахом кукурудзи. Ми сіли за столик, і я замовив пляшку шампанського. Оповідання мало бути гостросюжетним, правда, я й сам розумів, що в ньому сюжету менше, ніж гостроти, а гостроти – менш, ніж сюжету. Але це було моє найкраще оповідання, тому що ми з тобою сиділи за столиком і пили шампанське.

– Щось ти рано сьогодні, – з посмішкою зауважила мама.

Я був змушений відповісти жестами і поспішив у ванну чистити зуби. Півпляшки шампанського. Вода в крані дзюрчала так само, як хлюпає в озері. Качкам, напевно, сподобалося це порівняння. Тепер вони пропливали повз парапет, не відвертаючись і не пірнаючи, як колись.

А чайки нарешті замовкли – мабуть поснули.

Я зустрівся поглядом з темно-карими очима.

– Маєш рацію, нічого не могло змінитися.

Її очі посміхнулися:

– Хоча, хто знає?... Можливо, коли ми вийшли з весілля приятелів. Мені тоді хотілося, щоб ти не йшов занадто швидко.

Ти не сміялася, а тільки посміхалася, і твої каштанове волосся хвостиком і очі такого ж кольору майже не здавалися недосяжними. Я не вірив своїм очам і вухам. Але хтось із знайомих обійняв її за плечі, і вони обидва заходилися сміятися.

– Про що ти смієшся? – встиг я запитати її.

Ти відповіла:

– Не пам'ятаю, але це неважливо. Бачиш, нічого не змінилося, ти таки був правий.

– Згоден, – не міг я не погодитись.

Ми йшли по вулиці всі разом, але вона не переставала сміятися разом з усіма, так що я йшов по вулиці один.

– Як пройшло весілля? – запитав батько.

Мама не запитала, хоча їй було ще цікавіше. Я хотів відповісти, але єдина чайка, яка не заснула, примудрилася вихопити шматок чогось їстівного з-під самого качиноного носа.

– Цей невдаха вважає себе селезнем, – заявив я переможно. – Ось бачиш, як виходить: тепер бідна качка ляже спасти голодною.

Ти не погодилася і не заперечила, просто підібрала своє темно-каштанове волосся під берет – стало прохолодно. На цьому фунікулері – що вище, тим холодніше і тим страшніше дивитися вниз. Дивитися вниз взагалі не рекомендується. Хоча, з іншого боку, якщо підійти до фунікулеру ближче й подивитися вгору – буде ще жахливіше. Щоб не було страшно, не потрібно дивитися ані вгору, ані вниз. Правда, тоді буде нецікаво. Я волію дивитися назад. Періодично, приблизно раз на тиждень.

– Ти, здається, знову про щось задумався? – запитала вона й майже розсміялася темно-карими очима.

– Про що задумався? – сказала вона та поправила кукурудзяне волосся й майже докірливо подивилася на мене темно-сірими очима.

Я відійшов від парасюти, сів на лавку. Літак блимав то червоною лампочкою, то зеленою. Качки ревниво кричали: знайшов, куди дивитися.

Я озирнувся: на мене дивилися темно-карі очі. Запитав:

– Невже тобі стало цікаво?

Ти поправила своє каштанове волосся: гумка сповзла з «хвостика». Темно-карі очі майже посміхалися мені.

Я озирнувся: на мене дивилися темно-сірі очі. Запитав:

– Тобі ж стало цікаво, правда?

Ти поправила своє кукурудзяне волосся, воно розтріпалося на несподіваному вітрі. Темно-сірі очі майже посміхалися мені.

Напевно, стало цікаво...

Самотність на сьогодні скінчилася. Поверталася самотність – знов не менше, ніж на тиждень. Ні-ні, не більше тижня. Тепер я напевно закінчу це оповідання протягом тижня.

Качки вирішили накрикатися на весь час, що залишився до нашої наступної зустрічі.

Піду. Потрібно ще сказати доньці, щоб її проводили до під'їзду.

ПРАВДА

Як же ж я потрапив у цю халепу? Єдина необдумана – просто необдумана! – фраза, що складається з двох майже нешкідливих слів. Двох звичних, щоденних слів, які раптово стали необдумані фразою. Чому він вважає ціну адекватною? Я перекинувся на спину, вдихнув темряви, що ось вже не пам'ятаю, скільки років замінює вночі повітря, а вдень стає цегляними стінами, палісадником під вікном, черепичним дахом і невидимими ґратами на кшталт вікна, бо яке ж це вікно, якщо з нього дивишся незрозуміло скільки років, і спробував, як мені радила мама, думати про щось приємне. Змусити себе знайти це щось, схопити, як кішку за хвіст, і не випускати, щоб не втекла і не залишила мене в безнадійній чорноті, яка закінчується тільки для того, щоб знову розпочатися.

Гаразд, у черговий раз спробую. Скажімо, моє прохання про помилування на майже найвище ім'я. А раптом король вже сьогодні розгляне його? Викличе мене на головний килим країни і вирішить – ну, приміром, що моя заява заслуговує на майже найвищу увагу. Звичайно, не відпустить назад до мами, – ось це й насправді було б як у казці, але ж він і над бувальщиною не завжди владний. Тому буду реалістом – нехай просто скаже, що моє прохання не є безглуздом, не примушує його позіхати або сміятися, і зла він на мене не тримає і спробує замовити за мене слівце.

Я нікому не зробив нічого поганого – тільки сказав правду. Я ж цієї правди не придумував, я тільки сказав її! Одна-єдина фраза, коротша за якесь довге слово, та й та правдива, хіба що, визнаю, необережна, але послухайте самі, ваша величність, з яких вона складається слів – жодного забороненого слівця!

Невже ж ці два слова, що тривають менше повороту вічного ключа у вічному замку вічної двері вічного дому з цегляними стінами, палісадником, черепичним дахом і подобою вікна, – невже ця безглузда фраза заслуговує на вічне животіння в неминучій, неминаючій чорноті?

Я ліг на інший бік і схопив подушку.

Подушка пахла весною та неділею. Я постарався надихатися ними, але ж чи їми надихаєшся? Виглянув у вікно. Сонце повітряною кулькою повільно, але невідпорно піднімалося по небу. Я встав і навшпиньках, щоб підлога скрипіла тихіше, пішов у ванну, потім знову до себе, ну, і, нарешті, вийшов надвір.

Неділя, як завжди, було червоно-жовто-блакитною. Сонце вже піднялося на небо і похазяйськи висіло або лежало на давно уподобаному місці, – вилите, тобто випечене, мамине тістечко на блюдечку без блакитної облямівки, бо яка ж може бути блакитна облямівка на такому блакитному блюдці? Я задивився на тістечко, і воно, як завжди в таких випадках, пригоріло.

До демонстрації залишалось ще чимало часу. Або до процесії? До параду, урочистого маршу, церемонії, ходи, кавалькади.

Ні, кавалькада – це щось інше. Краще нехай буде урочиста процесія. Процесія промарширує урочистою ходою, а ми, радісні глядачі, дивлячись на неї, будемо демонструвати. Ось тільки що саме – забув... Пам'ятаю точно, що щось же повинні демонструвати...

Та не в нас справа. Головне – що кавалькада, вірніше, процесія, урочисто пройде церемоніальним порядком, і це ніяк не можна пропустити!

Сонце згідно підморгнуло спочатку правому моему оку, потім лівому. Всі, хто проспав і не зайняв вчасно місце, будуть мені заздрити і розпитувати, як все було. Я, звичайно, розповім, хоч сто раз, але краще один раз побачити, ніж сто раз почути, навіть від мене.

В неділю мені завжди спалося не так добре, як у понеділок. А іншим – навпаки. От їм і залишиться – зітхати про те, що пропустили, і розпитувати мене безліч разів, як же все насправді було.

Було незручно – подушка пахла заялженим часом, і я знову перекинувся на спину. Потрапити в халепу через одну-єдину безглуздою фразу... Я не міг не повторювати її всі ці нескінченні роки – мовчки і вголос, бо моє покарання було, є і буде вічним. Подумати б про що-небудь радісне, забути цю кляту фразу і врятуватися від неї... Ось зараз – в який уже раз – спробую і забуду, і нехай він сам, якщо хоче, ходить туди раз на рік і повторює її, або нехай знайде собі іншого бажаного скуштувати казкового життя.

Ні, клята фраза засіла в мені, як зубний біль, і немає жодного куточка в усьому тілі, де б вона не хазяйнувала. У відповідь замкова щілина зойкнула, як від лоскоту, і увійшов мій старий знайомий, колись який пообіцяв мені, що я все життя проведу як у казці і воно, життя, ніколи не закінчиться.

Моє – не знаю, а от його, завдяки мені, – вже точно. Завжди спокійний, благодушний, бадьорий і добрий – до всіх, крім, так вже вийшло, мене... У світлих штанах, сірому сюртуку з чорним коміром, під сюртуком сьогодні світла жилетка, постійний «метелик». Без вусів, бороди і бакенбардів. Посмішка – як у рідного батька. В руках – книга в сап'яновій палітурці, або в шкіряній. Відкрив вікно, подивився у двір.

Двір виглядав не так, як у суботу, і поготів не так, як у п'ятницю. Він був таким, що в ньому хотілося залишитися на цілий день, але ще більше хотілося скоріше відправитися подорожувати і побачити щось якомога незвичне й надзвичайне. Проходячи по улюблених вулицях, я із задоволенням відзначав, що й вони змінилися на краще навіть порівняно із суботою, не кажучи вже про п'ятницю або четвер.

Але все найголовніше залишилося. Чобіток і раніше висів над лавкою нашого знайомого чоботаря, і звідти пахло новенькими вихідними черевичками й солідними черевиками. Калач все ще висів над булочною, пах моїм улюбленим білим короваєм із хвацьким гребінцем. Польові квіточки майже колихалися над лавкою сусідського квіткаря, і я відчував аромат відразу всіх кольорів з усіх навколишніх луків.

А ще була – тобто з'явилася – риба над маленькою корчмою, а на рибі щось було чи то написано, чи то надряпано дивовижною мовою, а моєї улюбленої перекресленої літери «о», найдивовижнішої з усіх відомих мені літер, там не було. Двері переді мною відкрив чоловік, якого я раніше ніколи не бачив, без вусів, бороди й бакенбардів. Привітний, бадьорий, чемний. В світлих штанах, сірому сюртуку з чорним коміром, з «метеликом», під сюртуком жилетка. «Ласкаво просимо в нашу компанію!» – Сказав він мені й посміхнувся, як рідний батько. Я посміхнувся у відповідь і навіть увійшов, – це, як потім з'ясувалося, була моя перша помилка в той фатальний день.

Він сів на чолі столу, за яким, крім нього, сиділи, привітно посміхаючись мені, четверо його друзів. «Доброго ранку!» – Сказав старший з них, і «р» кумедно заскрипіло, немов візок проїхав повз харчевню. У нього було довге темне волосся – напевно, старомодна перука, маленькі вусики, одягнений він був у старовинний чорний сюртук або камзол, на шиї – гарна візерунчаста хустка або краватка.

«Приємно познайомитись!» – посміхнувся другий, і «р» тріснуло полінцем у каміні. Він сидів боком до мене і задумливо дивився у вікно. «Сідайте!» – привітно посміхнувся третій, який сидів обличчям до мене, і «р» тріснуло іншим полінцем. Ці двоє були немолоді, як і той, що привів мене сюди, але набагато молодші за старшого в перуці. Їх нелегко було відрізнити один від одного: схоже сиве волосся, схожі бакенбарди, схожі чорні сюртуки, білі сорочки, «метелики». Ну, хіба що той, що в профіль, був без шапки, а на тому, що обличчям до мене, була темна шапка, яку носять учені.

«Розташовуйтеся!» – весело підморгнув мені наймолодший, і «р» смішно булькнуло чаєм, який він налив у своє горнятко. Обличчя в нього було гладенько виголене, одягнений, здається, як священик – у суворий чорний сюртук, білу сувору сорочку, суворий білий «метеликом».

Увага п'ятьох солідних людей мені була дуже приємною, і я несміливо, але з задоволенням, сів за їхній стіл. Це, як потім з'ясувалося, була моя друга помилка в той фатальний день.

«День сьогодні буде казковий!» – усміхнувся мені мій незмінний гість. Втім, гостем був я, а він – господарем. Я мовчки встав, підійшов до відчиненого вікна. Сонце давно вже перетворилося на пересічну золоту монетку і розучилося підморгувати. Усе, на що воно тепер було здатне – це покритися іржею, якщо довго на нього дивишся. А ще кажуть, що золото не іржавіє.

«Не гнівайтесь, прошу вас!» – благально й ласкаво, як завжди, промовив мій гість-господар, і ми сіли в наші старі фотелі, він – у більший, я – в менший. Він поклав на столик свою зачитану усіма, хто вже вміє й ще не вміє читати книгу в сап'яновій або шкіряній палітурці, а можливо, в паперовій. Головне – що в ній було написано про мене.

«Я хочу до мами», – як звичайно, сказав я, хоча знав, що він відповість:

«Дорогий мій, ну зрозумійте ж: у цій книзі, – він погладив сап'янову або шкіряну обкладинку, а можливо, паперову, – є тільки ви, а про ваших батьків, на жаль, не сказано жодного слова...»

«Я написав на майже найвище ім'я клопотання про помилування», – вперто сказав я.

Він винувато подивився на мене й промовив, майже вибачаючись:

«Звичайно, звичайно, мій дорогий, поговоріть із королем! Він завжди тут, поряд з вами, в сусідній кімнаті. Тільки прошу вас, не запізнитесь на торжество, адже без вас нічого не вийде».

Я знизав плечима:

«За мене можете не турбуватися, я ще жодного разу не запізнився на процесію: як би там не було, це єдина світла пляма в моєму житті. Хоча воно й стала причиною всіх моїх негараздів...»

Він зітхнув і посміхнувся.

«Що ж до короля, – продовжував я, – у нього немає іншого способу вийти в люди. Не сумнівайтесь, він напевно не запізниться».

Ми помовчали, і я відчув, що, як звичайно, шкодую свого, як не крути, гостинного господаря і, по суті, хрещеного батька.

«Облиште, не сумуйте! Я ж розумію, ви хотіли як краще...»

Краще б я цього не робив. Але зроблене не зміниш, а якби якийсь сміливець і спробував змінити, вийшло б ще гірше, правда є правда. Старший намазав на маленький шматочок булочки гусячої печінки, відкусив крихітний шматочок і, звертаючись до того, хто привів мене в цю харчевню, сказав:

«По-моєму, колега, ви помиляєтесь. Прирікати мсьє на те, щоб він сказав правду? Мій досвід і авторитет підказують мені і нам з вами, що це може мати фатальні наслідки як для нього особисто, так і для багатьох – дуже багатьох – інших».

Схожі один на одного учені закусили з тарілок з підсмаженими ковбасками і кислою капустою, обмінялися багатозначними поглядами й сказали – спочатку той, що сидів обличчям до мене, а потім той, що в профіль:

«Колего, ви прирікаєте цього недорослого пана на гірку долю. Правда – це єдине, чого треба побоюватися, все інше не тільки безневинне, але іноді й корисно». Священик відкусив від бутерброда з огірком, помовчав, потім зітхнув:

«Колего, я вам як син, але дозвольте мені висловити важку для всіх нас і, впевнений, вас також, думку: чи не буде найбільшою помилкою приректи цього джентльмена на те,

щоб він почав свій свідомий життєвий шлях з того, чим було б навіть небезпечно цей шлях закінчити?»

Господар столу слухав їх і задумливо кивав, зітхаючи й дивлячись добрими очима на кожного зі своїх друзів і на мене. А я дивився на них і нічого не розумів, і це було неймовірно цікаво, навіть цікавіше процесії, і страшнуvато, навіть страшніше, ніж пропустити процесію.

«І все ж таки варто спробувати», – сказав він. Потім звернуvся до мене – благально і ласкаво:

«Ось побачите – у вас буде не життя, а казка! Повірте, ніхто не зробить це краще за мене. І робити вам майже нічого не треба, тільки сказати правду – голосно, щоб усі навколо почули і засміялися».

«Ну, і чого ж ви цим досягнете, колега? – запитав старійшина, доїдаючи гусячу печінку. – Навіть якщо чомусь засміються – що з того? Сміх сміхом, але в він буде нездоровий».

«Ви впевнені, що вони, почувши правду, розкриють очі, а не потуплять їх?» – запитали в унісон його вчені однолітки, схожі один на одного, як дві купюри вищого достоїнства. А молодий священник додав:

«Ви хочете, щоб наш гість розкрив їм очі на те єдине, на що вони очі розкривати не хочуть?»

Господар столу мудро, але сумно посміхнуvся:

«Не хочуть, колега, ви праві... Але сподіваюся, що, один раз зважившись, не зможуть і не захочуть закрити. Адже з правдою живеться і легше, і цікавіше».

Він благально глянув на мене:

«Чи згодні ви всього лише вислухати мою пропозицію і вже потім вирішити, прийняти її чи ні? Чи вірите ви, що я бажаю вам, і взагалі всім, тільки добра?»

Мені було так цікаво, що я жодної секунди не сумніvався. Тільки вдихнув глибше й випалив:

«Згоден!»

І це була моя третя, вирішальна помилка.

«Помилка полягає в тому, – сказав він, задумливо тарабанячи пальцями по сап'яновій палітурці, – що я шукав вододіл у площині «правда – брехня». На жаль, це виявилось помилкою».

«У тому-то й справа», – пробурчав я, нарізаючи тонкими скибочками його улюблений сир і розливаючи чай у дві глибокі червоно-білі чашки з королівськими вензелями, що стояли на блюдцях з витонченими блакитними обляміvками. Він вдячно кивнув, сьорбнув чаю і продовжив:

«Тепер я розумію, що вододіл проходить у зовсім іншій площині, а саме – щасливий той, кого ошчаслиvлюють чи ні. Правда не може бути ані гіркого, ані солодкого, і брехня не буває ані солодкою, ані гіркою».

Я відкусив сиру, сьорбнув і кивнув:

«Ви ж самі бачите, до чого призвела зрежисована вами витівка, яку ви й ваші друзі за сумним непорозумінням іменували повідомленням правди».

Він винувато кивнув і відставив чашку:

«Бачу. І все – через мене...»

«І через мене», – уточнив я.

«Та ні, ви ж просто погодилися здійснити мій задум... Втім... Крім вас не погодився більше ніхто. Тепер можна зізнатися: я багатьох намагався умовити...»

Він прикрив повіки й гірко зауважив:

«Хронічний нав'язливий синдром насильницького інформування... Лікується, хоча і не виліковується, тяжкими й постійними докорами сумління».

«І довічною ізоляцією від потенційних слухачів, – не міг не зауважити я. – От тільки ізолюватися якраз і не виходить. Мені через вас на роду написано говорити цю вашу, хай їй грець, правду новим і новим поколінням учасників процесії, що віддають перевагу потупленню очей замість того, щоб розкрити їх, як вам би того хотілося. Втім, тепер і мені важко...»

Він кивнув, важко встав, підійшов до вікна, довго дивився на золоту монету в небі і, нарешті, промовив: «Тепер я розумію, що правда – це не обвалені на тебе факти, а казка, розказана собі самому».

Найцікавіше мало розпочатися з хвилини на хвилину. Ми всі стояли вздовж дороги в очікуванні процесії. Сонце теж чекало початку, підморгує всім бажаючим, хоча маленька хмаринка примудрилася відкусити від нього такий же маленький шматочок. Чи то тисячі, чи то мільйони осіб, здавалося мені, перетворилися на одну загальну веселу посмішку, вона зависла й розгойдується над бруківкою, майстернею шевця, новенькими черевичками та черевиками, булочною, в якій продавали мій улюблений коровай, лавкою з польовими квітами, корчмою, на вивісці якої було щось надряпано дивовижними літерами, над нашим двором, над усім нашим королівством – таким казковим і дивовижним.

Тим часом по репродуктору почали передавати урочисте повідомлення – вірна ознака того, що ось-ось з'явиться процесія:

«Слухайте королівський указ – пам'ятку святкуючого. Щорічні масові народні гуляння проходять під гаслом: «Радій від пуза». Кожен свідомий представник народу має право відправляти свою найбільш природну для кожного свідомого представника народу потребу – радіти. Радість слід відправляти в спеціально відведених для цього місцях громадського тріумфування. Радіючий має безтурботно радіти від самісінького пуза, супроводжуючи тріумфування заздоровницями та урочистими вигуками. При спробі припинити процес радіння під час загального тріумфу – пузонасець буде негайно наражений на позбавлення вищезгаданого пуза навіть у разі відсутності останнього у нього або у неї. При цьому всі інші представники народу мають рішуче не зрозуміти пузонасця й відмежуватися від нього або від неї. В разі небажання не зрозуміти й відмежуватися така поведінка буде прирівняна до нерадіння від пуза».

Серце у мене калатало – від радості і від того, що зараз, за кілька хвилин усі впізнають мене, бо я голосно оголошу те, що пообіцяв оголосити привітному господареві столу в харчевні. Даремно нас відмовляли старий у перуці, священник і суворі вчені. Я ж скажу правду, і всім, хто зібрався зустрічати процесію, стане ще радісніше, вони розсміються ще голосніше, а потім, прийшовши додому, передадуть мої слова сусідам, а ті – друзям і товаришам по службі, а потім все наше королівство і весь світ дізнаються про це, і я буду знаменитий, і життя моє перетвориться на казку. А головне – все почують, нарешті, правду.

«Правда – це казка, розказана самому собі».

Повторивши це, він обнадійливо посміхнувся мені і додав:

«До початку ходи є час, ви встигнете навідатися до короля. Думаю, він уже розглянув вашу заяву... І, звичайно ж, сподіваюся на ваш із ним здоровий глузд...»

Мені нічого було відповісти. Я пройшов по викладеній в коридорі червоній килимовій доріжці з білими смужками, намагаючись скрипіти голосніше, і постукав у двері з королівським вензелем.

«Заходьте, не зачинено! – ласкаво обізвався король. – Радий вас бачити, мій дорогий товаришу по щастю!»

Король сидів на улюбленому народом троні, на голові у нього була вихідна червоно-білосніжна корона. Він завжди одягав її для ходи – і красиво, і не напече голову.

Придворні майстри, судячи з усього, ще не встигли побувати в майже найвищій кімнаті, на столику лежала червоно-біла подушечка, а в неї була встромлена королівська голка без нитки.

«Сідайте, колего, – з величною простотою виговорив монарх. – Ромової баби хочете?»

«Дякую, – хрипким голосом відповів я, сідаючи в гостьове крісло. – Ми з нашим привітним господарем вже поснідали».

«А до мене він не заходив з тих самих пір, як посадив мене на цей трон. – Король захотів засумувати, але передумав і мудро взявся в боки. – Він досить розумний, щоб зрозуміти, що я, на відміну від... тільки не ображайтеся, від вас, можу впоратися з наданою мені роллю самотійно, і ніякі заспокійливі спільні сніданки й ліричні відступи мені не потрібні...»

«Нехай собі теревенить сам з собою скільки завгодно, – подумав я. – Головне – щоб ми перейшли, нарешті, до мого прохання».

Король прорік з вродженою величчю, що надавала щорічній процесії обожену народом блиск:

«Для державного мужа, – він зробив природну, улюблену народом паузу, – немає нічого кращого за стару добру бабу, – він обливав губи, – рясно политу вишневим соком і ромом. Все ці екзотичні гусячі печінки, огіркові бутерброди й примітивні сосиски з кислою капустою не сприяють пульсації найвищої мислі. Головна умова ефективного управління державою, дорогий мій вимушений герою, – це впорядковане харчування. І, зрозуміло, розкішні вбрання, що стравляють незабутнє враження на тріумфуючих».

«Моя думка вам відома, – все ще не даючи волю емоціям, відповів я. – Краще скажіть, ви отримали мою заяву?»

Король надкусив улюблену ромову бабу і відповів – як завжди, сентиментально й мудро:

«Милий мій побратиме, ну що мені вам відповісти?... Я тут мало що вирішую, ви ж знаєте, хто все це придумав...»

«Я хочу до мами!» – втрачаючи здатність дискутувати, закричав я.

Король проковтнув залишки баби й змахнув зі щок скупку сльози:

«Любий колего... Де вони, наші з вами батьки? Погодьтеся: їх нам давно замінив наш, так би мовити, хрещений батько».

«Хочу до мами!» – прохрипів я, скочивши зі зручного крісла й тупнувши ногою так, що королю довелося поправити корону. Він витер ще одну скупку сльози і сказав:

«Тоді відмовтеся від своєї непотрібної фрази. Не кажіть її. Забудьте, от і все. Нехай наш благодійник, а точніше сказати, ваш мучитель, підшукує вам заміну. Щодо мене, то, як добре відомо всім, хто радіє, незамінний, така вже моя королівська доля, а от ви...»

«Де ж він знайде мені заміну?! – закричав я у відчаї. «Він же і мене ледве знайшов! Ніхто ж не погоджувався!»

«А все тому, що ніхто не міг собі навіть уявити, які казкові умови тут створені. Це ж не життя, а справжня казка!...»

«Ага, ось воно, виходить, як!! – заволав я і рвонув на собі сорочку, немов гранатну чеку. – То по-вашому, сказати правду нічого не коштує? Взяв, сказав і прирік себе на казкове життя?! Отже все так просто? Значить, у цю сап'янову палітурку може потрапити будь-хто?! Гаразд, так буде вам ваша правда! Слухайте!...»

Я хотів прокричати мою фразу, але король запротестував і підняв руку:

«Ну, ось, образився. Даремно ви так, колего! Ми ж з вами співв'язні, навіщо ж нам сваритися? Ви маєте зберегти правду для численних наївних радіючих. І взагалі – до ходи залишилося зовсім небагато часу, а я ще не одягнений... Час нам обом збиратися».

Присутні – діти, дорослі, чоловіки, жінки, навіть домашні тварини – тріумфували в очікуванні ходи, махали руками й піднімали до неба кульки, схожі одна на одну і ранкове сонце. Я радів разом з усіма, тому що гуртом радіється набагато веселіше, ніж поодиноці. Королівської процесії ще не було видно, але ми знали, що вона наближається з казковою

невідворотністю. Я підстрибував і кричав, сміявся і підморгував, не помічаючи, що сонце вже почало перетворюватися на іржаву золоту монету.

Я не знав, що коли з нашої зустрічі в харчевні минуть десятки, дюжини, сотні років і хто зна скільки води витече під усіма мостами нашого казково прекрасного королівства, тоді відкриються, щоб зачинитися і зачинити мене тисячі тисяч сап'янових, шкіряних, паперових палітурок. І люди перестануть тріумфувати від пуза, але не тому, що король скасує свій указ-наказ, а тому, що я обрушив на них таку бувальщину, яка унеможливить ту казку, що кожен з нас розповідав собі самому, а для вірності – і всім бажаючим її почути...

Отже, ось нарешті й процесія! Вона урочисто наближається. Король простує з належною йому монаршою величністю, розправляючи неіснуючі складки на величному животі.

Я набираю якомога більше повітря в легені, воліючи не чути, як в чиємусь каміні потріскують полінця, як булькає чай, що його наливають у чиєсь горнятко, як скриплять незмазані колеса застарілої карети...

Я думаю, що, почувши правду, люди казково зрадіють, бо нарешті почули правду, а не казку, і я буду казково щасливий, а батьки будуть пишатися тим, що їхній син зробив ще більш щасливими стількох людей, поінформувавши їх як годиться. Процесія в двох кроках від мене. В моїх легенях достатньо повітря, в моєму серці достатньо сміливості, щоб сказати цю коротку фразу, що складається з двох звичайних, щоденних слів.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.